

**Механизмҳои миллии ҳифзи ҳуқуқи
журналистон
дар маҷрои масъулияти граҷданию
ҳуқуқӣ**

Китобчаи кисагӣ барои журналистони
воситаҳои ахбори омма оид ба механизмҳои
миллии ҳифзи ҳуқуқи журналистон дар маҷрои
масъулияти граҷданию ҳуқуқӣ

Душанбе, соли 2015

ББК: 67.99 (2 тоҷик)

У 69

Нашрияи мазкур бо кӯмаки молиявии Сафорати ШМА дар Тоҷикистон таҳия ва чоп шудааст. Иттилооте, ки дар нашрияи мазкур инъикос гардидааст, нуқтаи назари Сафорати ШМА дар Тоҷикистонро ҳатман инъикос намекунад.

Механизмҳои миллии ҳифзи ҳуқуқи журналистон дар маҷрои масъулияти граҷданию ҳуқуқӣ – Душанбе, 2015

Таҳиягар: Моҳира Усмонова

Муҳаррир: Наргис Зокирова

Адади нашр 500 нусха

**Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният
Барои интишори ройгон**

Мундариҷа:

1. Суиистифода аз озодии сухан чист?	8
2. Кадом иттилоот ба сирри давлатӣ мансубаст?	8
3. Чӣ сирри тичоратӣ мебошад?	9
4. Фош кардани иттилооти дорои сирри тичоратӣ чист?	9
5. Тӯҳмат чист?	9
6. Шаъну шараф чист?	10
7. Обрӯ ва эътибор чист?	10
8. Таҳқир чист?	10
9. Диффаматсия чист?	11
10. Оё барои тӯҳмат ва таҳқир ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ карда шудааст?	11
11. Шаъну шараф ҳангоми тӯҳмат ва таҳқир чӣ гуна ҳифз карда мешаванд?	11
12. Оё тартиби баррасии тосудии масъала оид ба ҳифзи шаъну шараф пешбинӣ гардидааст?	13
13. Оё ҷуброн намудани зиёни маънавӣ пешбинӣ гардидааст?	14
14. Ба неъматҳои ғайримоддӣ чӣ гуна мансубанд?	15
15. Ҳуқуқи ҳифзи сирри ҳаёти шахсӣ чӣ гуна татбиқ мегардад?	16
16. Дар кадом ҳолатҳо тасвири ягон шахсро истифода кардан мумкин аст?	16
17. Оё барои ғайриқонунӣ чамъ кардан ва паҳн намудани маълумот оид ба ҳаёти шахсӣ ҷавобгарӣ пешбинӣ гардидааст?	17
18. Дар кадом ҳолатҳо ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ карда шудааст?	17
19. Ба доираи ўҳдадорихоӣ журналист чӣ дохил мешавад?	18
20. Принсипҳои фаъолияти журналистӣ	19

- кадомҳоянд?
21. Оё ҳолатҳои махсуси ошкор (ифшо) накардани иттилоот аз ҷониби журналист пешбинӣ гардидаанд? 20
22. Дар кадом ҳолатҳо журналист барои дар воситаҳои ахбори омма паҳн кардани маълумоте, ки ба воқеият мувофиқат намекунад, аз ҷавобгарӣ озод карда мешавад? 20
23. Кадом чораҳои эҳтиётиро журналист бояд риоя намояд, то ки ба даъвоҳои судӣ роҳ дода нашавад? 21
24. Ба журналистоне, ки ба тафтишот машғул мебошанд, кадом чораҳои амниятиро риоя кардан лозим аст? 22
25. Фарзияи бегуноҳӣ чист? 23
26. Оё барои даҳлат кардан ба фаъолияти касбии журналист ҷавобгарӣ пешбинӣ гардидааст? 23
27. Журналист дар ҳолати пешниҳод гардидани даъво дар хусуси ҳифзи шаъну шараф ва эътибори корӣ чӣ кор бояд кунад? 24

Муқаддима

Озодии ақида ва баён, аз ҷумла озодии гирифтган ва паҳн кардани иттилоот ва ғояҳо (идеяҳо) бо ҳар гуна воситаҳо ва новобаста аз сарҳадҳои давлатӣ, яке аз ҳуқуқҳои асосии шаҳрвандӣ (гражданин) ва сиёсӣ мебошад, ки дар ҳамаи санадҳои дахлдор дар соҳаи ҳуқуқи инсон зикр гардидаанд.

Моддаи 19 Эълумияи умумии ҳуқуқи башар пешбинӣ менамояд, ки «Ҳар як инсон ба озодии ақида ва баёни озодонаи он ҳақ дорад; ин ҳуқуқ бемамоният нигоҳ доштани ақидаи худ, озодона, бо ҳар восита ва сарфи назар аз сарҳадоти давлатӣ, ҷустуҷӯ, дастрасу интишор намудани маълумоту ғояҳоро дар бар мегирад».

Ҳамин гуна меъёр дар банди 2 моддаи 19 Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва сиёсӣ баён гардидааст.

Дар ҳуди журналистика камбуди ҷиддии донишҳо дар бораи он, ки ҳуқуқи инсон чист, ҷой дорад. Бисёри журналистон, ба мисли бисёр сиёсатмадорон, ва дигар одамоне, ки дар ҷомеаи шаҳрвандӣ фаъолият мекунанд, бо Эълумияи умумии ҳуқуқи башар ва шартномаҳои байналмилалӣ, инчунин механизмҳо дар соҳаи ҳуқуқи инсон шинос нестанд.

Озодии баён ва воситаҳои ахбори омма ҳуқуқи басо ҳассос мебошад, ки бо он бояд бо таваҷҷӯҳи зарурӣ муносибат кард. Воситаҳои ахбори омма барои воқеӣ (объективӣ) ва саҳеҳ (дуруст) будани иттилооте, ки интишор менамоянд, ҷавобгар мебошанд.

Муҳим будани таъсири воситаҳои ахбори омма ҳамчун ба ном «ҳокимияти ҷорум», бар илова ба ҳокимияти қонунгузорӣ, иҷроия ва судӣ ҳамчунин эҳтиёткориҳои махсус ва ўҳдадории журналистон ва моликони воситаҳои ахбори оммаро дар поймол

накардани ҳуқуқи дигар одамон дар чараёни татбиқи озодиҳои худ низ дар назар дорад.

Озодии ақида – ин ҳуқуқи мутлақи шахрвандист (гражданист), дар ҳоле ки озодии баён ҳуқуқи сиёсӣ мебошад, ки он метавонанд маҳдуд карда шавад.

Маҳдудиятҳои қонунии озодии ақида вучуд надоранд. Баъзе чораҳои масъулият (ҷавобгарӣ) бо сабабҳои маҳдудиятҳои озодии баён мутобиқат мекунанд.

Моддаи 19 (3) Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шахрвандӣ ва сиёсӣ пешбинӣ менамояд, ки истифодаи ҳуқуқи дар банди 2 ҳамин модда пешбинишуда ўҳдадорихои махсус ва масъулияти махсусро тақозо менамояд. Истифодаи ҳуқуқи мазкур, бинобар ин метавонад аз маҳдудиятҳои муайяне иборат бошад, ки бояд тавассути қонун муқаррар карда шаванд ва иҷрои онҳо бо мақсадҳои зерин зарур мебошад:

а) барои эҳтироми ҳуқуқ ва обрӯи шахсони дигар;

б) барои ҳифзи амнияти давлатӣ, тартиботи ҷамъиятӣ, саломатӣ ё ахлоқи аҳоли.

Ҳама гуна кӯшишҳо ба манфиати адовати миллӣ, наҷодӣ ва динӣ, ки барангезандаи таъбид, душманӣ ё зӯрварӣ мебошад, бояд тавассути қонун манъ карда шавад. (Моддаи 20 (2) Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шахрвандӣ ва сиёсӣ).

Мутобиқан, озодии баён ва воситаҳои ахбори омма – ин ҳуқуқи басо «ҳассос» мебошад, ки бояд маҳдудиятҳои муайянеро эҳтиром намояд, вале он ҳамчунин барои ҳимоят кардан аз кӯшишҳои давлат ва

дигар шахсони бонуфуз дар пинҳон доштани танкид ба унвони худ зарур мебошад.

Стандартҳои мухталиф дар соҳаи танкиди чамъиятии сиёсатмадороон ё ниҳодҳои динӣ (мазҳабӣ) вучуд доранд.

Дар соли 1986 Суди Европа оид ба ҳуқуқи инсон дар Страсбург дар парвандаи Лингенс (Lingens) қарор кард, ки сиёсатмадор бояд нисбат ба одами оддӣ танкиди сатҳи баландтарро қабул кунад (бардорад), ва наметавонад журналистро бо истинод ба зарурати ҳифзи обрӯи худ маҷбур созад хомӯш бошад. Мутобиқан, қонунҳо дар бораи тӯҳмат, ки имконият медиҳанд журналистоне, ки шахсони дар мансабҳои давлатӣ бударо танкид мекунанд, таъқиб карда шаванд, бояд бо матбуоти озод мутавозин бошанд.

Тибқи Шохиси (индекси) байналмилалии озодии матбуот дар соли 2014, ки ташкилоти байналмилалии ғайриҳукумати «Хабарнигорон бидуни марз» пешниҳод намудааст, Тоҷикистон дар байни 180 кишвари ҷаҳон ҷойи 115-умро ишғол менамояд.¹

Дар соли 2014 ҳолатҳои таъқиби журналистон ва фишораварӣ ба воситаҳои ахбори омма дар шакли арзу шикоятҳо ва даъвоҳо вучуд доштанд.

Ба журналистон, чун қоида, лозим меояд, ки пешакӣ, бо усулҳои ҳуқуқии зарурӣ, барои таъмин намудани ҳимояти маълумотҳои дар мақолаҳо ё барномаҳо истифодашаванда омодагӣ гиранд.

¹ <http://www.asiaplus.tj/ru/news/tadzhikistan-zanyal-115-mesto-vo-vsemirnóm-indekse-svobody-pressy-2014>

1. Суиистифода аз озодии сухан чист?

Моддаи 6 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва воситаҳои ахбори омма» аз 19 март соли 2013 норавоии суиистифода аз озодии суханро пешбинӣ менамояд ва интишори маълумоти дорои сирри давлатӣ ё ахбори дигари бо қонун хифзшаванда, ахборе, ки барои бо зӯрӣ сарнагун сохтан ё тағйир додани сохти конститусионӣ, ба содир намудани ҷиноят, барангехтани кинаю адовати нажодӣ, миллӣ, маҳалгарой, динӣ, забонӣ, ташвиқоти ҷанг, зулму зӯрварӣ, фаъолияти террористӣ ва экстремистӣ, ҳалалдор кардани тамомияти арзӣ ва мустақилияти давлат даъват мекунад, инчунин мавод ё предметҳои порнографиро таблиғ ва ташвиқ мекунад, манъ мекунад.

2. Кадом иттилоот ба сирри давлатӣ мансубаст?

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри давлатӣ» № 1095 аз 26 июли соли 2014 дар моддаи 1 мафҳуми зерин истифода мешавад, ки **сирри давлатӣ** – маълумоти аз тарафи давлат хифзшаванда, ки паҳн намудани онҳо аз ҷониби давлат бо мақсади амалигардонии фаъолияти самараноки ҳарбӣ, иқтисодӣ, илмӣ-техникӣ, иқтисодии хориҷӣ, сиёсии хориҷӣ, разведкавӣ, зиддиразведкавӣ, оперативӣ-ҷустуҷӯӣ ва дигар фаъолияти ба меъёрҳои умумиэътирофшудаи ҳуқуқи байналмилалӣ муҳолифатнадошта маҳдуд карда шуда, ифшо ё гум кардани онҳо ба амнияти миллӣ ва иқтисодии мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон зарар мерасонад ё расонида метавонад.

3. Чӣ сирри тиҷоратӣ мебошад?

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри тиҷоратӣ» аз 18 юни соли 2008 мафҳуми сирри тиҷоратӣ ба таври зайл шарҳ дода шудааст: **сирри тиҷоратӣ** – махфияти иттилооте, ки имконият медиҳад ба дорандаи он дар ҳолати мавҷуда ё имконпазир даромадашро зиёд гардонад, ба хароҷоти беҳуда роҳ надиҳад, мавқеашро дар бозори мол, кор ва хизматрасонӣ нигоҳ дорад ё худ фоидаи дигари тиҷоратӣ ба даст орад.

4. Фош кардани иттилооти дорои сирри тиҷоратӣ чист?

Фош кардани иттилооти дорои сирри тиҷоратӣ – амал ё беамалие, ки дар натиҷаи он иттилооти дорои сирри тиҷоратӣ дар ҳар шакли имконпазир (шифоҳӣ, хаттӣ, шакли дигар, аз ҷумла бо истифодаи воситаҳои техникӣ) бе розигии дорандаи чунин иттилоот ё худ бар хилофи шартномаи меҳнатӣ ё ҳуқуқи граждани ба шахсони сеюм маълум мегардад (Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри тиҷоратӣ», моддаи 3).

5. Тӯҳмат чист?

Тӯҳмат – дидаю дониста паҳн кардани маълумоти бардурӯғ, ки обрӯю эътибори шахси дигарро паст мезанад ё ба номи некаш нанг меорад.

Маълумоти дидаю дониста бардурӯғ – маълумоте, ки ба ҳақиқат мутобиқан намекунанд.

Маълумоти бадномкунанда – маълумотҳое, ки шаъну шарафи шахрвандро паст мезананд, обрӯю эътибори ӯро дар ҷомеа аз нуқтаи назари риояи қонун, қоидаҳои ҳамзистӣ ва принципҳои ахлоқи умумииinsonӣ

доғдор месозанд. Ин маълумотҳо бояд ба далелҳо дахл кунанд, вале ақидаю мулоҳизаҳои баҳодихӣ набошанд (масалан, «вай донишчӯи суст», «омӯзгори бад», «одами кӯтоҳандеш» аст ва ғайра).

6. Шаъну шараф чист?

Шаъну шараф – баҳои чомеа ба шахс, андозаи сифатҳои иҷтимоӣ, маънавии шахрванд ҳамчун узви чомеа, ки аз бисёр ҷиҳат аз худи шахрванд, аз рафтори ӯ, муносибати ӯ нисбати дигар одамон, коллектив, давлат вобаста аст.

7. Обрӯ ва эътибор чист?

Обрӯ – худбаҳодихии дохилии сифатҳои шахсӣ, қобилият, ҷаҳонбинӣ, аҳамияти ҷамъиятии худ.

Эътибор – баҳои шахс аз ҷониби ҳешовандон, рафиқон, ҳамкорон ба аҳамияти ҷамъиятии шахрванд, салоҳиятнокии ӯ, қобилият, муоширатпазирии ӯ.

8. Таҳқир чист?

Таҳқир – паст задани шарафу обрӯ ва эътибори дигар шахс, ки дар шакли ношоиста (аз одоб берун) зоҳир гардидааст.

Таҳти мафҳуми шакли аз одоб берун шакле дар назар дошта мешавад, ки хилофи қоидаҳои муқарраргардидаи рафтор, талаботи ахлоқи умумиинсонӣ мебошад. Дар айни ҳол аҳамият надорад, ки баҳои манфии шахсият ба ҳақиқат мутобиқат мекунад ё не.

Шаъну обрӯ ва эътибор бо ҳам алоқаманд буда, шахсиятро тавсиф менамоянд ва аз он ҷудонопазиранд. Онҳо муносибатҳои муайяни иҷтимоии байни

шаҳрванд ва чомаеро инъикос менамоянд ва бинобар ин аҳамияти бузурги ҷамъиятӣ доранд, ва тавассути қонун ҳимоят карда мешаванд.

9. Диффаматсия чист?

Диффаматсия – дар воситаҳои ахбори омма паҳн кардани иттилооте (воқеъ ё бардурӯғ), ки ягон касро (ҳам шахси воқеъ ва ҳам шахси ҳуқуқиро) бадном мекунад.

10. Оё барои тӯҳмат ва таҳқир ҷавобгариӣ ҷиноятӣ пешбинӣ карда шудааст?

3 июли соли 2012 аз Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон моддаҳои 135 (Тӯҳмат) ва 136 (Таҳқир) хорич карда шуданд. Ҳоло парвандаҳо оид ба ҳифзи обрӯю эътибор дар қорҷӯбаи муҳофизати судии граждани баррасӣ карда мешаванд.

Вале, дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон модда 137 (Таҳқири оммавии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ё тӯҳмат кардан ба ӯ) ва моддаи 330 (Таҳқири намояндаи ҳокимият), аз ҷумла таҳқир бо истифодаи матбуот дар воситаҳои ахбори омма ё дар шабакаи Интернет, боқӣ мондаанд.

11. Шаъну шараф ҳангоми тӯҳмат ва таҳқир чӣ гуна ҳифз карда мешаванд?

28 декабри соли 2012 ба Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон моддаи 174¹ **Ҳифзи шаъну шараф ҳангоми тӯҳмат ё таҳқир** илова карда шуд. Мутобиқи моддаи мазкур шаъну шараф ва эътибори қорӣ ҳангоми тӯҳмат ё таҳқир тибқи талаботи

моддаҳои 170, 171 ва 174 Кодекси граждани Чумхурии Тоҷикистон ҳифз карда мешаванд.

Агар шахси паҳнкардаи маълумоте, ки шаъну шараф ё эътибори қорӣ шаҳрвандро паст мезананд, дурусти чунин маълумотро ба исбот нарасонад, шаҳрванд ҳақ дорад аз тариқи суд раддияи чунин маълумотро талаб кунад.

Бо талаби шахси манфиатдор ҳифзи шаъну шарафи шаҳрванд пас аз вафоташ низ имконпазир аст.

Шаъну шараф танҳо нисбати шахсони воқеӣ (шаҳрвандон) буда метавонад. Нисбати шахсони ҳуқуқӣ (ташкилотҳо) шаъну шараф буда наметавонад, балки танҳо эътибори қорӣ.

Қоидаҳои моддаи 174 Кодекси граждани Чумхурии Тоҷикистон оид ба ҳифзи эътибори қорӣ шаҳрванд ҳамчунин нисбати ҳифзи эътибори қорӣ шахси ҳуқуқӣ татбиқ мегарданд.

Ҳангоми баррасии парвандаҳо оид ба ҳифзи шаъну шараф ва эътибори қорӣ суд бояд маълум кунад, ки оё маълумотҳое, ки дар хусуси рад қардани онҳо даъво пешниҳод карда шудааст, паҳн карда шуда буданд; оё онҳо шаъну шараф ва эътибори қориро паст мезананд; оё ин маълумотҳо ба ҳақиқат мутобиқат мекунанд.

Маълумоти пастзанандаи шаъну шараф ва эътибори қорӣ инҳо буда метавонанд, масалан, маълумот дар бораи содир қардани рафтори бешарафона, қирдори ношоиста дар коллективи меҳнатӣ, дар оила; маълумотҳое, ки фаъолияти истеҳсолию хоҷагидорӣ, эътибори қорӣ ва ғайраро паст мезананд. Дар айни замон, талабот дар хусуси рад намудани маълумотҳое, ки дар онҳо танқиди ҳақиқатан асосноки камбудихо дар қору фаъолият, рафтор дар ҷойҳои ҷамъиятӣ, дар оила оварда шудааст, наметавонанд асоснок дониста шаванд.

Чунин маълумотҳо маълумоти пастзанандаи шаъну шараф дар сурате ҳисобида мешаванд, ки, агар онҳо паҳн карда шуда бошанд.

Паҳн кардани маълумотҳои пастзанандаи шаъну шарафи шахс, интишор намудани онҳо дар матбуот, ахбори радио, телевизион, бо истифодаи дигар воситаҳои ахбори омма, зикр намудан дар тавсифномаҳои хизматӣ, пешниҳодҳо, мактубҳо, баромадҳои оммавӣ, аризаҳо ба унвони шахсони мансабдор, ё ки хабар додан дар шакли дигар, аз он ҷумла дар шакли шифохӣ ба якчанд шахсон ё ақаллан ба як шахс доништа мешавад. Бевосита танҳо ба худи шахси дахлдор хабар додани маълумотҳо паҳн кардани онҳо ҳисобида намешавад.

Бори исбот аз рӯи ин категория парвандаҳо ба дӯши шахси чунин маълумотҳоро паҳнкарда, яъне ҷавобгар аст. Ҷавобгарон аз рӯи парванда шахсоне мебошанд, ки маълумотҳои бадномкунандаи ҳақиқат надоштаро паҳн кардаанд.

12. Оё тартиби баррасии тосудии масъала оид ба ҳифзи шаъну шараф пешбинӣ гардидааст?

Қисми 2 моддаи 174 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби рад кардани маълумотҳои аз тариқи воситаҳои ахбори омма паҳнгардидаро пешбинӣ менамояд. Ин маълумотҳо бояд дар ҳамаи воситаҳои ахбори омма ва бо ҳамаи усуле, ки онҳо паҳн карда шуда буданд, масалан, хабар дар матбуот, баромади телевизионӣ, баромад дар радио ва ғайра, ройгон рад карда шаванд,

Қисми 3 моддаи 174 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ ба нашри ҷавобро пешбинӣ менамояд. Сухан дар бораи раддия намеревад. Шаҳрванде, ки воситаҳои ахбори омма дар хусуси ӯ

маълумоти халалдоркунандаи ҳуқуқ ё манфиатҳои бо қонун ҳифзшавандаро нашр кардаанд, ҳақ дорад дар ҳамаи воситаҳои ахбори омма ҷавоби худро нашр кунад. Масалан, дар воситаҳои ахбори омма бе огоҳии шаҳрванд паҳн кардани диагнози (натичаҳои таҳлили) бемории ӯ метавонад бадномкунанда набошад, ҳақиқат дошта бошад, вале ҳуқуқи ӯро халалдор намоёнд. Дар ҳамаи ҳолати шаҳрванд тибқи тартиби муқаррарнамудаи моддаи мазкур ба нашри ҷавоб ҳақ дорад.

Дар сурати рад кардани нашри раддия ё ҷавоб ба маълумоти интишоргардида ё аз ҷониби воситаи ахбори омма риоя карда нашудани мӯҳлати яқмоҳаи барои ҳамаи нашр муқарраргардида ё дар сурати барҳам дода шудани он, шаҳрванд ё шахси ҳуқуқии манфиатдор ҳуқуқ дорад бо аризаи даъвогӣ нисбати редакцияи воситаи ахбори омма дар ҳусуси нашр намудани раддия ё ҷавоб ба суд муроҷиат кунад.

Дар сурати риоя нагардидани тартиби баррасии тосудии ин талабот (даъво) судя аризаи даъвогиро бармегардонад (банди 1 моддаи 138 Кодекси муроғиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Агар қарори суд дар ҳусуси нашр кардани раддия нисбати маълумоти бадномкунанда иҷро нашуда бошад, суд ҳақ дорад гунаҳгорро ҷарима бандад. Дар айни замон пардохти ҷарима гунаҳгорро аз ӯҳдадории иҷрои амали дар қарори суд пешбинигардида озод намекунад.

13. Оё ҷуброн намудани зиёни маънавий пешбинӣ гардидааст?

Шаҳрванде, ки нисбати ӯ маълумоти пастзанандаи шаъну шараф ё эътибори кориаш паҳн карда шудаанд, ҳуқуқ дорад дар баробари талаб

кардани нашри раддияи чунин маълумот чуброн намудани зарар ва зиёни маънавиеро, ки дар натиҷаи паҳн кардани онҳо ба ӯ расонида шудааст, низ талаб намояд.

Агар ба шахрванд дар натиҷаи амалҳои вайронкунандаи ҳуқуқи шахсии ғайримоддӣ ӯ ё ба неъматҳои дигари ғайримоддӣ шахрванд таҳдидкунанда зиёни маънавӣ (азобу шиканҷаи ҷисмонӣ ё рӯҳӣ) расонида шуда бошад, инчунин дар ҳолатҳои дигари пешбининамудаи қонун суд метавонад шахси ҳуқуқвайронкардaro вазифадор созад, ки ин зиёнро чуброн намояд. (Моддаи 171 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Шахсе, ки ҳуқуқи шахсии ғайримоддӣ ӯ вайрон карда шудаанд, тибқи талаботи Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чуброни зарари маънавӣ ҳақ дорад.

Агар зарар дар натиҷаи паҳн кардани маълумоте, ки шаъну шараф ва эътибори кориро паст мезананд, расонида шуда бошад, зарари маънавӣ сарфи назар аз гуноҳи зараррасон чуброн карда мешавад (моддаи 1115 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Зарари маънавӣ, сарфи назар аз чуброн гардидани зарари моддӣ, чуброн карда мешавад,

Дар айни замон, шахси ҳуқуқӣ ҳақ надорад чуброн намудани зарари маънавиро талаб кунад.

14. Ба неъматҳои ғайримоддӣ чӣҳо мансубанд?

Неъматҳои ғайримоддӣ – ҳаёт ва саломатӣ, эътибори шахсӣ, шаъну шараф, масунияти шахсӣ, номусу номи нек, эътибори қорӣ, дахлнопазирии ҳаёти шахсӣ, сирри шахсӣ ва оилавӣ, ҳуқуқи ҷойивазкунӣ ва интиҳоби озоди истиқомату маҳалли

зист, ҳуқуқи доштани номдорӣ, ҳуқуқи муаллифӣ, дигар ҳуқуқҳои шахсии ғайримоддӣ ва неъматҳои дигари ғайримоддӣ, ки ба шахрванд аз рӯзи таваллуд ё бо ҳукми қонун тааллуқ доранд (моддаи 170 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон).

15. Ҳуқуқи ҳифзи сирри ҳаёти шахсӣ чӣ гуна татбиқ мегардад?

Тибқи моддаи 23 Конституцияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон чамъ намудан, нигоҳ доштан, истифода ва паҳн кардани маълумот дар бораи ҳаёти шахсии инсон бе розигии ӯ манъ аст.

Моддаи 175 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ менамояд, ки шахрванд ба ҳифзи сирри ҳаёти шахсӣ, аз ҷумла дахлнопазирии мукотибот, гуфтушунидҳои телефонӣ, сирри рӯзномаҳо, қайдҳо, рукъаҳо, ҳаёти маҳрамона, писархонӣ, таваллуд, сирри тиббӣ, адвокатӣ ва сирри пасандозҳо ҳуқуқ дорад.

Ҷош кардани сирри ҳаёти шахсӣ танҳо дар ҳолатҳои муқаррарнамудаи санади қонунӣ мумкин аст.

Наشري рӯзномаҳо, рукъаҳо, қайдҳо ва ҳуҷҷатҳои дигар танҳо бо ризоияти муаллифи онҳо, наشري мактубҳо бошад, бо ризоияти муаллиф ва унвонӣ (адресат) роҳ дода мешавад. Дар сурати вафот кардани яке аз онҳо ҳуҷҷатҳои мазкурро бо ризоияти ҳамсари дар қайди ҳаёт буда ва фарзандони марҳум нашр кардан мумкин аст.

16. Дар кадом ҳолатҳо тасвири ягон шахсро истифода кардан мумкин аст?

Мутобиқи моддаи 176 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳеҷ кас ҳуқуқ надорад, ки

тасвири ягон шахсеро бе ризоияти ӯ, дар сурати вафоти ӯ бошад, бе ризоияти ворисонаш истифода намояд.

Нашр намудан, нусха бардоштан ва паҳн кардани асари тасвирие (расм, акси фотографӣ, кинофилм ва ғайра), ки дар он шахси дигар тасвир ёфтааст, танҳо бо ризоияти шахси тасвирёфта, пас аз вафоташ бошад, бо ризоияти фарзандон ва хамсари дар қайди ҳаёт будаи ӯ иҷозат дода мешавад. Агар ин дар қонун муқаррар гардида бошад, ӯ шахси тасвирёфта бар ивази музд худро аккосӣ қунонда бошад, чунин ризоият талаб карда намешавад.

17. Оё барои ғайриқонунӣ чамъ кардан ва паҳн намудани маълумот оид ба ҳаёти шахсӣ ҷавобгарӣ пешбинӣ гардидааст?

Мутобиқи моддаи 144 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ғайриқонунӣ чамъ кардан ӯ паҳн намудани маълумот оид ба ҳаёти шахсӣ, ки сирри шахсӣ ӯ оилавии шахси дигарро дар бар мегирад бидуни иҷозати ӯ, ӯ паҳн кардани чунин маълумот дар баромадҳои оммавӣ, асарҳо, дар воситаҳои ахбори омма ӯ дар шабакаи Интернет ҷавобгарию ҷиноятӣ пешбинӣ гардидааст.

Мутобиқи моддаи 146 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчунин барои вайрон кардани маҳрамияти мукотиба, сӯҳбати телефонӣ, муросилот ва муҳобироти телеграфӣ ӯ дигар муҳобироти шахрванд ҷавобгарию ҷиноятӣ пешбинӣ гардидааст.

18. Дар кадом ҳолатҳо ҷавобгарию ҷиноятӣ пешбинӣ карда шудааст?

Ҷавобгарию ҷиноятӣ барои ифшои сирри тичоратӣ (моддаи 278); даъвати оммавӣ барои бо роҳи

зӯроварӣ тағйир додани сохти конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз он ҷумла, бо истифодаи воситаҳои ахбори омма (моддаи 307); даъвати оммавӣ дар ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ) (моддаи 307¹); ифшои сирри (асрори) давлатӣ (моддаи 311); барои фош кардани маълумоти таҳқиқи ибтидоӣ ё тафтиши пешакӣ (моддаи 361); даъвати оммавӣ барои сар кардани ҷанги таҷовузкорона, аз он ҷумла, бо истифодаи воситаҳои ахбори омма (моддаи 396) пешбинӣ гардидааст.

19. Ба доираи ўҳдадорихои журналист чӣ дохил мешавад?

Журналист ўҳдадор аст:

- оинномаи фаъолияти редаксияи воситаҳои ахбори оммаро, ки бо вай муносибати меҳнатӣ дорад, риоя кунад, аз рӯи нишондодҳои он амал намояд;
- саҳеҳияти ахбори гирифтаашро санҷад;
- пеш аз нашр маводи мусоҳибаи омодакардаашро бо сарчашмаи он мувофиқа намояд;
- хоҳиши шахсонро, ки ахбор додаанд, дар бораи зикр муаллифиашон қонеъ кунонад, ба шарте ки хабар бори аввал интишор мешуда бошад;
- иҷрои супоришро, ки сармуҳаррир (муҳаррир) ё редаксияи воситаҳои ахбори омма додааст, рад намояд, ба шарте ки он муҳолифи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад;
- ҳуқуқу озодиҳо, манфиатҳои қонунии инсон ва шаҳрванд, ҳуқуқ ва манфиати қонунии ташкилотҳоро эҳтиром кунад;
- ҳангоми иҷрои вазифаи касбӣ шаҳодатнома ё дигар ҳуҷҷате, ки мансубияти ўро ба воситаи ахбори омма тасдиқ менамояд, пешниҳод кунад;

- воситаҳои ахбори оммаро бо мақсади даҳолат кардан ба ҳаёти шахсӣ, дидаву дониста нашр кардани хабару маводи бардурӯғ, маълумотҳои тӯхмату таҳқиромез, ки шаъну шараф ва эътибори қорӣи шахсонӣ воқеӣ ва ҳуқуқиро паст мезананд, истифода набарад.

- хоҳиши шахсонеро, ки ахбор додаанд, дар бораи зикр муаллифиашон қонеъ қунонад, ба шарте ки хабар бори аввал интишор мешуда бошад;

20. Принсипҳои фаъолияти журналистӣ кадомҳоянд?

Журналистон бояд принсипҳои зеринро риоя намоянд:

- қори таҳияи ҳар як мақола бояд қустуҷӯи покқичдононаи ҳақиқат бошад;

- ҳамеша дақиқ иқтибос овардан;

- одамонро ба хоҳири аз онҳо гирифтани иттилоот фиреб накардан;

- иттилоотро ҳаёл қарда набароред ва обуранг надихед;

- мавқеи ҳудро барои таҳдид ё барои гирифтани имтиёзот истифода нақунед;

- ҳеч гуна маъқулқунониро дар қоп қардани ягон қиз қабул нақунед;

- ҳеч гоҳ манбаи (сарқашмаи) иттилооти ҳудро ошқор насозед;

- ҳамеша ғалатҳои ҳудро ислоҳ қунед.

Қоидаи ҳифзи ҳуқуқиро риоя намоед: қабл аз нашри мавод онро ба ҳуқуқшинос нишон додан лозим аст, то ки баъди нашри мақола ба даъвои судӣ роҳ дода нашавад.

21. Оё ҳолатҳои махсуси ошкор (ифшо) накардани иттилоот аз ҷониби журналист пешбинӣ гардидаанд?

Журналист ҳуқуқ надорад:

- насаб, ном ва номи падари шахсеро, ки бо шарти ифшо накардани номаш иттилоот додааст, зикр намояд, ғайр аз мавридҳои, ки онро суд талаб мекунад;

- маълумоти тафтишоти пешакиро бе иҷзати хаттии прокурор, муфаттиш ё шахсе, ки тафтиш мебарад, ошкор намояд;

- дар ахбори худ натиҷаи пешакии муҳофизатии судии парвандаи мушаххасро, ки аз рӯи он қарор эътибори қонунӣ пайдо накардааст, мавриди муҳокима қарор диҳад;

- бе розигии шахси нобилиғ ва намояндаи қонунии вай хабареро интишор кунад, ки боиси зикри шахсияти нобилиғи қонунвайронкунанда гардад (моддаи 26 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даври ва воситаҳои ахбори омма»).

22. Дар кадом ҳолатҳо журналист барои дар воситаҳои ахбори омма паҳн кардани маълумоте, ки ба воқеият мувофиқат намекунад, аз ҷавобгарӣ озод карда мешавад?

Мутобиқи моддаи 34 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даври ва воситаҳои ахбори омма» дар ҳолатҳои зерин журналист аз ҷавобгарӣ озод карда мешавад:

- агар ин маълумот дар нашрияҳои ҷопӣ ба таърифи расида бошад;

- агар ин маълумот аз агентии иттилоотӣ ё хадамоти матбуотии мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои ғайриҳуқуқатӣ шуда бошад;

- агар маълумот дар нутқҳои муаллиф, ки мустақиман ба мавҷ меравад ва ё дар матнҳои дарҷ шуда бошад, ки мувофиқи Қонуни мазкур набояд таҳрир шаванд;

- агар маълумот дар суҳанрониҳои расмӣ шахсони мансабдори давлатӣ, аз ҷумла аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон айнан садо дода бошад.

23. Кадом чораҳои эҳтиётро журналист бояд риоя намояд, то ки ба даъвоҳои судӣ роҳ дода нашавад?

Журналист вазифадор аст саҳеҳии (дурустии) иттилооти интишоркунандашро тафтиш намояд.

Барои ин инҳо заруранд:

- ба манбаи иттилоот занг занад ва дар маводи барои нашр омодагардида бори дигар рақамҳо, саҳеҳии зикри иқтибосҳо, дигар маълумотро тафтиш намояд;

- ба ҳуҷҷатҳои мавҷуда, ки нусхаҳои онҳо бояд ҳамеша дар бойгонии журналист бошад, рӯ орад;

- бо гувоҳон, шохидон вохӯрад;

- маводро ба ҳамкории соҳибтаҷриба, муҳаррир нишон диҳад;

- бо коршиносон маслиҳат кунад;

- барои баҳодихӣ ба ҳуқуқшинос пешниҳод намояд.

Тафтиш кардани дурустии маълумотҳо боз барои он хеле муҳим аст, ки судяҳо, чун қоида, дар амалҳои журналисте, ки нисбати талаботи тафтиши иттилоот безътиноӣ кардааст, вучуд доштани ғаразро мебинанд, ва ин ҳолат ҳам вазъияти редаксия ва ҳам муаллифи мавди интишоргардидаро хеле мураккаб мегардонад.

24. Ба журналистоне, ки ба тафтишот машгул мебошанд, кадом чораҳои амниятиро риоя кардан лозим аст?

Ба журналист метавонанд таҳдид кунанд, ўро лату кўб кунанд, ба ў фишори психологӣ (рӯҳӣ) оваранд. Журналист метавонад умуман кори худро аз даст диҳад.

Бинобар ин барои роҳ надодан ба оқибатҳои ногувор риоя кардани қоидаҳои зерин зарур аст:

- иттилооти истисноӣ махфӣ нигоҳ дошта нашавад. Бигзор ба тафтишот якбора 2-3 журналист машгул шавад;

- байни он одамоне, ки дар бораашон менависед, низоъ барнаангезед;

- меъёрҳои ахлоқӣ ва инсониро нисбати одамоне, ки дар бораашон менависед, вайрон накунад;

- манбаҳои худро ошкор насозед. Ягона чизе, ки метавонад маҷбур созад манбаҳои худро ошкор намоед, ин қарори суд мебошад;

- ҳатто ба манбаҳои мӯътамадтарин кӯр-кӯрона бовар накунад. Ҳама чизҳоро тафтиш ва тасдиқ намоед;

- бетараф бошед. Нисбати проблема ақидаи худро изҳор накунад ва ҳеҷ тарафиро ҷонибдорӣ накунад;

- фаъолияти тижоратӣ ё бизнес ва журналистикаро омехта накунад;

- ба ҳеҷ гуна муносибати ишқӣ (махрамона) ё ҷинсӣ бо манбаҳои иттилоот ва бо ҳуди объектҳои тафтишот роҳ надихед;

- ба фишори психологӣ (рӯҳӣ) ва таҳдидҳо сари вақт аксуламал зоҳир намоед.²

² Иқтибос аз китоби «Журналистское расследование».

25. Фарзияи бегуноҳӣ чист?

Мутобиқи моддаи 20 Конститутсияи (Сарконуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон «Ҳеҷ кас то эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳукми суд дар содир кардани ҷиноят гунаҳгор доништа намешавад».

Фарзияи бегуноҳӣ маънои онро дорад, ки ҳар шахси боздоштшуда (дастгиршуда), шахсе, ки дар содир кардани ҷиноят гумонбар шудааст, шахсе, ки ба ӯ айбдорӣ пешниҳод шудааст, то лаҳзае, ки гуноҳи ӯ бо ҳукми судии эътибори қонунӣ пайдокарда истибот нашавад, мақоми (статуси) шахси бегуноҳро дорад.

Азбаски танҳо суд метавонад гуноҳи шахсро муайян кунад, журналистон ва воситаҳои ахбори омма ҳангоми шарҳи парвандаҳои ҷиноятӣ бояд аз гунаҳгор дониستاني ин ё он шахс худдорӣ намоянд.

26. Оё барои даҳлат кардан ба фаъолияти касбии журналист ҷавобгарӣ пешбинӣ гардидааст?

Барои монев шудан ба фаъолияти қонунии касбии журналист ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ гардидааст.

Моддаи 162 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои монев шудан ба фаъолияти қонунии касбии журналист дар ҳар шакле, ки набошад, ҳамчунин маҷбур намудани ӯ барои паҳн кардан ё рад намудани паҳши иттилоот, ки бо таҳдиди зӯроварӣ, нобуд сохтан ё вайрон кардани молу мулк, паҳн кардани дурӯғи бофтае ё фош намудани дигар маълумоте, ки ҷабрдида меҳаҳад онҳоро ниҳон дорад, алоқаманд аст, ҳамчунин бо роҳи таҳдиди поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии журналист, ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ кардааст.

Қисми 1 модда дар шакли чарима ба андозаи то ҳаштсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё бо корҳои ислоҳӣ ба мӯҳлати то ду сол чазо пешбинӣ менамояд.

Қисми 2 модда чазоро дар шакли маҳдуд кардани озодӣ ба мӯҳлати то се сол ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати то панҷ сол бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан бо фаъолияти муайян ба мӯҳлати то се сол ё бидуни он пешбинӣ кардааст.

27. Журналист дар ҳолати пешниҳод гардидани даъво ба суд дар хусуси ҳифзи шаъну шараф ва эътибори корӣ чӣ кор бояд кунад?

Қабл аз ҳама, нусхаи аризаи даъвогиро аз судя гирад, ба адвокат ё ҳуқуқшинос барои андешидани чораҳои минбаъдаи ҳуқуқӣ муроҷиат намояд.

Дар чунин ҳолат журналист дар суд ба сифати ҷавобгар баромад мекунад, яъне ба сифати шахсе, ки эҳтимол ҳуқуқ, озодиҳо ва манфиатҳои аз ҷониби қонун ғимоятшавандаи шахси даъвогарро (шахсе, ки барои ғимояи ҳуқуқи поймолгардида ё мавриди баҳс қароргирандаи худ муроҷиат кардааст) поймол карда бошад.

Дар муурофияи гражданин принципи баробарии тарафҳо амал мекунад. Яъне, тарафҳо (даъвогар ва ҷавобгар) аз имкониятҳои баробари ҳуқуқӣ истифода мекунанд. Шахси ҷавобгар метавонад аз воситаҳои муурофиявии ҳифзи муқобили даъво, ки ба онҳо эътироз ба муқобили даъво ва аризаи даъвогии муқобили даъво мансубанд, истифода кунад (моддаи 140 Кодекси муурофиявии гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Эътироз ба муқобили даъво – шарҳу эзоҳе, ки ғайриқонунӣ будани даъвои ба муқобили шахс пешниҳодгардидаро асоснок мекунанд.

Аризаи даъвогии муқобили даъво – як намуди даъво, талабот дар хусуси ҳифзи ҳуқуқ, ки бо далелҳои ҳуқуқӣ ва меъёрҳои ҳуқуқ асоснок карда шудааст, инчунин ба унвони даъвогар нисбати даъвои ибтидоӣ пешниҳод шудааст.

Шарти қабули аризаи даъвогии муқобили даъво мавҷуд будани вобастагии мутақобила байни аризаи даъвогии муқобили даъво ва аризаи даъвогии ибтидоӣ мебошад.

Дар мурофиаи судии граждани ӯҳдадорӣ исботкунӣ ба зиммаи тарафҳо воғузур карда мешавад.

Дар сурати пешниҳод кардани аризаи даъвогии муқобили даъво шахси ҷавобгар ӯҳдадор аст ҳолатҳоеро, ки ӯ дар аризаи даъвогии муқобили даъво зикр намудааст, исбот кунад (моддаи 140 Кодекси мурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Ҳангоми пешниҳод кардани аризаи хаттии норозигӣ, шахси ҷавобгар ҳамчунин бояд далелҳоеро, ки норозигии ӯро вобаста ба даъво асоснок мекунад, исбот кунад (қисми 2 моддаи 152 Кодекси мурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Яке аз усулҳои камхарҷ ва бемуноқишаи хотима бахшидан ба баҳс ин дар суд бастанӣ созиши ошӣ байни тарафҳо мебошад (моддаи 177 Кодекси мурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Дар сурати аз ҷониби суд моҳиятан баррасӣ гардидани парванда ва баровардани қарор тарафҳо ҳуқуқдоранд дар мӯҳлати як моҳ аз рӯзи ба онҳо супурдани ҳалномаи асоснок шикоят ва эътирози кассатсионӣ пешниҳод кунанд (моддаи 327 Кодекси мурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Сарчашмаҳои истифодашуда:

1. Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон
2. Эъломияи умумии ҳуқуқи башар
3. Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва сиёсӣ
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва воситаҳои ахбори омма»
5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри давлатӣ»
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри тиҷоратӣ»
7. Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон
8. Тафсири Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон
9. Кодекси муҳофизати гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон
10. Тафсири Кодекси муҳофизати гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон
11. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон